

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ ตลอดจนการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมการสื่อสารของเด็กไทยอายุ 6-12 ปีและค้นหารูปแบบกิจกรรมการสื่อสารในการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการสื่อสารให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ด้านการพูดและการแสดงออก จากนั้นผู้วิจัยสังเกตลักษณะการพูดและการแสดงออกของเด็กในภาพรวม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 65 คนที่เป็นเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการสังเกตพฤติกรรมการพูดและการแสดงออกของเด็กเพื่อให้ได้ข้อมูลแล้วนำมาเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามนำวิจัย

สรุปผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 65 คน แบ่งเป็นเพศชาย 16 คน เพศหญิง 49 คน จัดได้ว่ามีกลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงที่เข้าร่วมโครงการในจำนวนที่ต่างกัน ระดับอายุที่ทำการทดสอบมีกลุ่มตัวอย่างอายุ 6-8 ปี จำนวน 28 คน แบ่งเป็นเพศชาย 9 คน เพศหญิง 19 คน และกลุ่มตัวอย่างอายุ 9-12 ปี จำนวน 37 คน แบ่งเป็นเพศชาย 7 คน เพศหญิง 30 คน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปตามประเด็นคำถามนำวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี
2. รูปแบบกิจกรรมการสื่อสารในการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

1. ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม ของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

1.1 ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี ใน กิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ที่ฟังประสงค์ทางวัจนภาษาของ
เด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องพูดแสดง
ความรู้สึกถึงอารมณ์ในขณะนั้นได้ เรื่องพูดคุยกับเพื่อนร่วมกิจกรรม โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวน
เด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องพูดให้
กำลังใจตนเองและผู้อื่น เรื่องเห็นเพื่อนตื่นเต้น ให้กำลังใจและบอกให้ใจเย็นระมัดระวัง โดยในเรื่อง
ดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

ส่วนกิจกรรมช่วงหลังพบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องพูดแสดงความรู้สึกถึงอารมณ์ใน
ขณะนั้นได้ และเรื่องการพูดคุยกับเพื่อนร่วมกิจกรรม โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี
แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกันเรื่องพูดให้กำลังใจตนเองและ
ผู้อื่น เรื่องเมื่อเห็นเพื่อนตื่นเต้นให้กำลังใจ และบอกให้ใจเย็นระมัดระวังโดยในเรื่องดังกล่าวจำนวน
เด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ที่ฟังประสงค์ทางอวัจนภาษาของ
เด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องแสดงสี
หน้าร่าเริงแจ่มใส เรื่องแสดงความเป็นมิตร จับมือ กอดคอกับเพื่อน โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็ก
อายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกันเรื่องแสดงอาการ
หน้าอ ไม่พอใจแต่ควบคุมตนเองและเล่นกับเพื่อนต่อได้ เรื่องแสดงสีหน้ามุ่งมั่น พยายามทำกิจกรรม
ให้สำเร็จและระมัดระวังในการทำกิจกรรมไม่ให้เกิดพลาด โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8
ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ส่วนกิจกรรมหลัง พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องแสดงอาการหน้าอ ไม่พอใจแต่ควบคุมตนและเล่นกับเพื่อนต่อได้ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ทางวัจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าไม่แตกต่างกัน ในเรื่องต่อว่าเพื่อนที่ทำพลาด เรื่องไว้วางใจไม่ยอมทำกิจกรรม เรื่องพูดแสดงอารมณ์หงุดหงิด ท้อแท้เมื่อทำไม่สำเร็จ เรื่องพูดไม่ให้ง่าลังใจเพื่อน พร้อมพูดคุยแหย่ เรื่องพูดไม่เป็นมิตร โดยเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ส่วนกิจกรรมหลัง พบว่าไม่แตกต่างกัน ในเรื่องการพูดคุยแหย่เพื่อน โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ทางอวัจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องแสดงสีหน้าบึ้งตึงใช้น้ำเสียงจืดจาง โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องแสดงอาการตีใจเมื่อเพื่อนทำพลาด โดยจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องแสดงสีหน้าไม่พอใจเฉยชา ไม่อยากเล่น เรื่องแสดงสีหน้าท้อแท้ ไม่ยิ้ม ห่อเหี่ยวเมื่อทำไม่สำเร็จ เรื่องแสดงความเป็นมิตร โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ส่วนกิจกรรมช่วงหลัง พบว่าไม่แตกต่างกัน ในเรื่องการแสดงสีหน้าท้อแท้ ไม่ยิ้ม เมื่อทำไม่สำเร็จ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี

1.2 ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ทางวัจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องพูดให้เพื่อนช่วยเหลือกันอย่างไม่ย่อท้อ เรื่องบอกเพื่อนให้แบ่งสิ่งของให้เท่ากัน เรื่องพูดแสดงความอยากรู้ อยากเห็น เรื่องบอกว่าพอแล้วไม่อยากจะแล้วเมื่อไม่จำเป็น และเรื่องการบอกให้เพื่อนทำตามกติกา โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องบอกเพื่อนให้รีบมาให้ตรงเวลา เรื่องพูดว่าต้องเข้าแถวและนั่งให้เป็นระเบียบ เรื่องเสนอตัวช่วยเหลือเมื่อเห็นเพื่อนเดือดร้อน เรื่องพูดว่าจะเป็นคนที่ดีของพ่อแม่ เรื่องพูดว่าทำสิ่งต่างๆเองได้ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เพียงเล็กน้อย และเรื่องการพูดจามีหางเสียง โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เพียงเล็กน้อย

ส่วนกิจกรรมหลังพบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องบอกเพื่อนให้เข้าแถวและนั่งให้เป็นระเบียบ เรื่องพูดให้เพื่อนไม่ย่อท้อและช่วยเหลือกัน เรื่องเสนอตัวช่วยเหลือเพื่อน เรื่องพูดแสดงความอยากรู้ อยากเห็น เรื่องพูดว่าทำสิ่งต่างๆเองได้ และเรื่องการบอกให้เพื่อนทำตามกติกา โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องพูดว่าจะเป็นคนที่ดีของพ่อแม่ เรื่องการพูดจามีหางเสียง โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องบอกเพื่อนให้รีบมาให้ตรงเวลา เรื่องบอกเพื่อนให้แบ่งสิ่งของให้เท่ากัน เรื่องบอกว่าพอแล้วไม่อยากจะแล้วเมื่อไม่จำเป็น โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เพียงเล็กน้อย

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ทางวจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องเดินเข้าแถวและนั่งเป็นระเบียบ เรื่องการแบ่งสิ่งของให้เท่ากัน และเรื่องการยกมือไหว้ เป็นต้น โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องการยื่นมือเข้าช่วยเหลือ และเรื่องการทำตามกติกาอย่างเคร่งครัด โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เรื่องแสดงท่าทางรีบเมื่อถึงเวลานัดหมาย เรื่องดำเนินกิจกรรมต่อโดยไม่ย่อท้อและร่วมมือกันในกลุ่ม เรื่องยกมือพร้อมพูดว่าจะเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เรื่องแสดงท่าทางตั้งใจฟัง เรื่องหยิบของเท่าที่จำเป็น และเรื่องการทำสิ่งต่างๆด้วยตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

ส่วนกิจกรรมช่วงหลังพบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการแสดงท่าทางรีบเมื่อถึงเวลานัดหมาย เรื่องยื่นมือเข้าช่วยเหลือ เรื่องหยิบของเท่าที่จำเป็น และเรื่องการทำตามกติกาอย่างเคร่งครัด โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องการเข้าแถวและนั่งเป็นระเบียบ โดยจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องการดำเนินกิจกรรมโดยไม่ย่อท้อและร่วมมือกันในกลุ่ม โดยจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องแสดงท่าทางตั้งใจฟัง ไม่วอกแวก โดยจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมที่ไม่พึงประสงค์ทางวจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องพูดว่าจะเอาสิ่งของหลายๆอัน และเรื่องพูดจาไม่มีหางเสียง ไม่พูดขอบคุณ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องเด็กพูดว่าไม่ต้องรีบ ไม่ต้องเข้าแถว โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย และเรื่องความไม่สามัคคี เช่นต่อว่าเพื่อนเมื่อทำพลาด เรื่องบอกให้เพื่อนทำเองไม่ช่วยเหลือ เรื่องพูดว่าไม่ชอบทำการบ้าน เรื่องพูดว่าไม่อยากจะรู้แล้ว เรื่อง

บอกให้ผู้อื่นทำ และเรื่องบอกให้เพื่อนละเมียดกติกา โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

ส่วนกิจกรรมช่วงหลัง พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องพูดว่าไม่ต้องเข้าแถว โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกันเรื่องพูดว่าไม่ยากรู้แล้ว เรื่องพูดว่าจะเอาสิ่งของหลายๆอัน เรื่องบอกให้ผู้อื่นทำ และเรื่องพูดจาไม่มีหางเสียง ไม่พูดขอบคุณ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

- ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมที่ไม่พึงประสงค์ทางอวัจนภาษาของเด็กไทยอายุ 6-8 และ 9-12 ปี

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องไม่เข้าแถว นั่งไม่เป็นระเบียบ เรื่องแสดงท่าทางเฉื่อยชา ไม่ให้ความร่วมมือและหน้าบึ้งเมื่อทำไม่สำเร็จ เรื่องแบ่งเจตคติของไม่เท่ากัน เรื่องแสดงท่าทางลอยหน้าลอยตา สอดคล้องกับการพูดว่าไม่ชอบเรียนหนังสือ เป็นต้น เรื่องไม่ยกมือไหว้ขอบคุณ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องแสดงสายตาหลุกหลิก ละเมียดกติกา โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และไม่แตกต่างกัน เรื่องแสดงท่าทางอึดอาด เฉื่อยชาเมื่อถึงเวลานัดหมาย เรื่องการไม่ช่วยเหลือเมื่อเพื่อนเดือดร้อน และเรื่องการเก็บขนมไว้หลายๆชิ้น โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เพียงเล็กน้อย และเรื่องแสดงท่าทางวอกแวก ไม่ตั้งใจฟัง และให้ผู้อื่นทำสิ่งต่างๆให้ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

ส่วนกิจกรรมช่วงหลัง พบว่า เด็กทั้งแตกต่างกัน ในเรื่องแสดงท่าทางอึดอาด เฉื่อยชาเมื่อถึงเวลานัดหมาย และเรื่องการละเมียดกติกา โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี และเรื่องไม่เข้าแถวและนั่งไม่เป็นระเบียบ โดยจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีและไม่แตกต่างกัน เรื่องการไม่ช่วยเหลือเมื่อเพื่อนเดือดร้อน เรื่องไม่ตั้งใจฟัง วอกแวก และเรื่องการให้ผู้อื่นทำสิ่งต่างๆให้ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนน้อยกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียง

เล็กน้อย และเรื่องการให้ผู้อื่นทำสิ่งต่างๆให้ โดยในเรื่องดังกล่าวจำนวนเด็กอายุ 6-8 ปี แสดงพฤติกรรมมีสัดส่วนมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีเพียงเล็กน้อย

2. รูปแบบกิจกรรมการสื่อสารในพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

2.1 รูปแบบกิจกรรมพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

1. การรู้จักอารมณ์ตนเอง กิจกรรมจะเน้นให้เด็กได้มีการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น ภายในกลุ่ม เพื่อฝึกให้เด็กได้เรียนรู้การร่วมกิจกรรม การเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ และส่งผลต่ออารมณ์ของตนและรู้จักที่จะควบคุมอารมณ์ตนเอง
2. การจัดการกับอารมณ์ตนเอง กิจกรรมต้องฝึกให้เด็กได้เรียนรู้การจัดการกับอารมณ์ของตอนที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม
3. การจูงใจตนเอง กิจกรรมฝึกให้เด็กรู้จักผลักดันตนเองในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้
4. การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น จะฝึกให้เด็กได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ห่วงใยและเห็นใจผู้อื่น
5. ความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น ในกิจกรรมจะต้องเน้นการพัฒนาด้านมนุษยสัมพันธ์ เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้และทำความรู้จักกับเพื่อนต่างโรงเรียนและร่วมกันดำเนินกิจกรรมแบบทีม เพื่อสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน

2.2 รูปแบบกิจกรรมพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

1. ความรับผิดชอบและการตรงต่อเวลา กิจกรรมจะเน้นที่ฝึกให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย และสามารถบริหารเวลาในการที่กระทำสิ่งนั้นได้
2. ความมีระเบียบวินัย กิจกรรมจะต้องฝึกให้เด็กอยู่ในกฎและกติกาที่สังคมยึดและปฏิบัติ

3. ความสามัคคีและความอดทน กิจกรรมจะต้องฝึกให้ได้เรียนรู้ถึงการพยายามที่จะปฏิบัติภารกิจต่างๆ และเพียรพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรค รวมถึงการร่วมมือร่วมแรงกันในการประกอบกิจกรรม
4. ความยุติธรรม กิจกรรมจะต้องฝึกให้เด็กได้รับผิดชอบสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกัน โดยไม่มีการแบ่งแยก
5. ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กิจกรรมเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงการช่วยเหลือและแบ่งปันซึ่งกันและกัน
6. การมีสติ รู้จักผิดชอบชั่วดีและกตัญญูทเวที ฝึกให้เด็กได้เรียนรู้ว่าสิ่งที่ดีและไม่ดี รวมถึงความรู้สึกสำนึกบุญที่จะทดแทนต่อบุพการีของ
7. ความใฝ่รู้ กิจกรรมต้องฝึกให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ในกิจกรรม จากการพูดและแสดงออกร่วมกับผู้อื่น
8. ความประหยัดมัธยัสถ์และการ รู้จักประมาณตน ในกิจกรรมจะฝึกให้เด็กใช้สิ่งที่มียูให้คุ้มค่า เกิดประโยชน์และเรียนรู้ถึงความพอเพียง
9. การพึ่งตนเอง ฝึกให้เด็กเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ
10. ความซื่อสัตย์สุจริต ฝึกให้เด็กปฏิบัติตามกฎกติกาในการทำกิจกรรมอย่างเคร่งครัด
11. ความเป็นผู้มีวัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะและมีสัมมาคารวะ เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องมารยาทในสังคม และการอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม

จากรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้ความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมเปลี่ยนแปลงไป ดังต่อไปนี้

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่พึงประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น ในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการรู้จักอารมณ์ตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง และเรื่องการภูมิใจตนเองมีการแสดงพฤติกรรมคงเดิม

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่ฟัง ประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการจูงใจตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการจัดการกับอารมณ์ตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อย และเรื่องความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่ฟัง ประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการจูงใจตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมคงเดิม และเรื่องการตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่นเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่ฟัง ประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการรู้จักอารมณ์ตนเอง การจูงใจตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการจัดการกับอารมณ์ตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมคงเดิมในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่ไม่ฟัง ประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการจูงใจตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการรู้จักอารมณ์ตนเอง การจัดการกับอารมณ์ตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น และความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการจัดการกับอารมณ์ตนเอง การจูงใจตนเอง และการตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องการรู้จักอารมณ์ตนเอง และความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าไม่แตกต่างกัน ในเรื่องการจูงใจตนเอง และการตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการรู้จักอารมณ์ตนเอง การจัดการกับอารมณ์ตนเอง การจูงใจตนเอง การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น และความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกันในเรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความมีระเบียบวินัย ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีสติรู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที ความใฝ่รู้ ความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน การพึ่งตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และความเป็นผู้มีวิวัฒนาการ รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความสามัคคี อุดหนุน โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวจนภาษาที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกันในเรื่องความมีระเบียบวินัย ความยุติธรรม การมีสติรู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที ความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน การพึ่งตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และความเป็นผู้มีวิวัฒนาการ รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และเรื่องความใฝ่รู้ โดยเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความสามัคคี อุดหนุน และความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 9-12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกันในเรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี อุดหนุน ความยุติธรรม การมีสติรู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที ความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน การพึ่งตนเอง และความเป็นผู้มีวิวัฒนาการ รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความซื่อสัตย์

สุจริต โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย และเรื่องความใฝ่รู้ โดยเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 9-12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องการมีสติ รู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที การพึ่งตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และความเป็นผู้มีวัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และเรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความใฝ่รู้ ความประหยัด มัธยัสถ์ และการรู้จักประมาณตน โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความระเบียบวินัย ความยุติธรรม และความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง และเรื่องความสามัคคี อุดหนุน โดยเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความมีระเบียบวินัย โดยเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงหลัง และความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน และความเป็นผู้มีวัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความสามัคคี อุดหนุน ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีสติรู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที ความใฝ่รู้ การพึ่งตนเองและความซื่อสัตย์สุจริต โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวัจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี อุดหนุน ความยุติธรรม การมีสติรู้จักผิดชอบชั่วดี กตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์สุจริต และความเป็นผู้มีวิถัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน การพึ่งตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อย และเรื่องความใฝ่รู้ โดยเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางวจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความใฝ่รู้ และความเป็นผู้มีวิถัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี อุดหนุน ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน การพึ่งตนเอง และความซื่อสัตย์สุจริต โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

- แสดงผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบจำนวนความถี่พฤติกรรมทางอวจนภาษาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่าแตกต่างกัน ในเรื่องความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น และความประหยัด มัธยัสถ์ การรู้จักประมาณตน ความซื่อสัตย์สุจริต โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงในกิจกรรมช่วงหลัง และไม่แตกต่างกัน เรื่องความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี อุดหนุน ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความใฝ่รู้ และการพึ่งตนเอง โดยในเรื่องดังกล่าวเด็กแสดงพฤติกรรมลดลงเพียงเล็กน้อย และเรื่องความใฝ่รู้ โดยเด็กแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในกิจกรรมช่วงหลัง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี” ทำให้เห็นถึงลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี และรูปแบบของกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทั้งสองข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายควบคู่กับแนวความคิดตามลำดับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

5.1 ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6-12 ปี

1. ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม ของเด็กไทย อายุ 6-8 ปีและ 9-12 ปี

จากการวิจัย จะเห็นได้ว่า ลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ด้านวจนภาษาของเด็กอายุ 6-8 ปีนั้น ส่วนมากมีมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี เนื่องจากเด็กช่วงวัยนี้เป็นช่วงวัยที่มีความกล้าแสดงออก อยากรู้อยากเห็น ต้องการได้รับการยอมรับจากหมู่คณะ มีอารมณ์สนุกสนาน ร่าเริงแจ่มใส เพราะมีโอกาสดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ดังนั้นเด็กอายุ 6-8 ปี จะแสดงพฤติกรรมทางวจนภาษาที่มากกว่า แต่ในขณะที่เด็กอายุ 9-12 ปี จะแสดงพฤติกรรมทางด้านนี้น้อยกว่า เพราะเด็กวัยนี้จะสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ เวลาโกรธจะไม่ใช้เสียง ไม่มีพฤติกรรมในการต่อสู้ (สุชา จันทน์เอม, 2543) แต่ในขณะที่เดียวกันเด็กอายุ 6-8 ปี ก็แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากกว่าเด็กวัย 9-12 ปีด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กวัยนี้แสดงอารมณ์ตนเองออกมาอย่างแท้จริง คิดอย่างไรพูดอย่างนั้น เนื่องจากพฤติกรรมที่เด็กเลือกจะแสดงนับเป็นพฤติกรรมที่เด็กเองพอใจจะทำ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547) เด็กจึงแสดงพฤติกรรมออกมาทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์

ในด้านอวัจนภาษาของเด็กอายุ 6-8 ปี ส่วนมากจะแสดงพฤติกรรมมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปีด้วย ซึ่งเมื่อสังเกตพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกในกิจกรรมช่วงหลังแล้วนั้น เด็กอายุ 6-8 ปี ก็มีการแสดงพฤติกรรมทางวจนภาษาและอวัจนภาษามากกว่า แต่จะสังเกตเห็นได้ว่า ทางด้านที่ไม่พึงประสงค์นั้น เด็กทั้งสองกลุ่มมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น นั่นหมายความว่า เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่ผู้วิจัยได้จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถ

ในการสื่อสารของเด็กนั้น ส่งผลต่อพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ัญญา บัวประเสริฐ(2546) ที่ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีผลการเรียนต่ำ โรงเรียนมัธยมสันพิทยา เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนจะมีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม และมีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม รวมทั้งงานวิจัยของภูฟ้า เสวกพันธ์(2543) ที่ได้ศึกษาผลของโปรแกรม นันทนาการที่มีผลต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่ง ผลการวิจัยโดยสรุปพบว่า กลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่มที่ได้รับโปรแกรมนันทนาการการละครและค่าย พักแรม และโปรแกรมนันทนาการการกีฬาและเกม มีพัฒนาการคะแนนเฉลี่ยของความฉลาดทาง อารมณ์ดีกว่าก่อนการทดลองที่ระดับนัยสำคัญ .05 แต่มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ในเรื่องของ การจัดการอารมณ์ตนเองของเด็กอายุ 6-8 ปี ในช่วงหลังนั้นกลับลดลง ซึ่งอาจเกิดจากการที่เด็กมีวุฒิ ภาวะน้อยกว่า ดังนั้นเมื่อเจอกับอุปสรรคจึงทำให้การควบคุมอารมณ์ของตนเองลดลงอย่างเห็นได้ ชัด หรืออาจเป็นเพราะช่วงวัยนี้เป็นช่วงวัยที่เด็กยังมีสมาธิกับจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ไม่นาน เด็กจึงไม่สามารถที่จะจัดการกับอารมณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ ฉะนั้นการเรียนรู้จาก สิ่งแวดล้อมในสังคมจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการปรับตัวของเด็ก (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547) หากได้รับการปลูกฝังโดยวิธีที่ถูกต้อง จะก่อให้เกิดภาวะจิตใจและบุคลิกภาพที่พึงประสงค์เกิดขึ้น อย่างแน่นอน (กัธร จ่างทอง, 2541)

ดังนั้นลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ของเด็กทั้ง 2 กลุ่มนี้จะ เปลี่ยนไปตามช่วงวัย โดยเฉพาะในช่วงวัย 6-12 ปี เป็นช่วงที่เด็กต้องปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่ใน สังคมให้ได้ (สุชา จันทน์เอม,2543; ศรีเรือน แก้วสังวาล,2543) ดังนั้นเด็กจะค่อยๆพัฒนาอารมณ์ ต่างๆตลอดช่วงระยะเวลาของการเจริญเติบโต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Arsenio&Kramer (1982 Cited by Berk,1989) ที่ถามเด็กถึงความรู้สึกในสถานการณ์สมมติขึ้นมาว่า เด็กรู้สึก อย่างไร ถ้าเด็กผลึกเพื่อนออกจากชิงช้าและไปเล่นชิงช้าแทน ผลการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 4 ปี มีความรู้สึกทางบวก เช่น ดีใจ โดยจะให้เหตุผลว่า เพราะตนเองได้รับสิ่งที่ต้องการ คือการได้เล่น ชิงช้า แต่เด็กอายุ 8 ปี จะอธิบายถึงความรู้สึกที่เพิ่มมากขึ้นจากความรู้สึกดีใจ เด็กจะบอกถึง ความรู้สึกที่ไม่เหมาะสมรวมอยู่ด้วย เช่น เสียใจ เลวร้าย เพราะเด็กทำอันตรายผู้อื่นด้วย

ส่วนในเรื่องลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กทั้ง 2 กลุ่ม จะเห็นได้ว่า ทางด้านวัจนภาษานั้น เด็กอายุ 6-8 ปี ยังคงมีพฤติกรรมทางด้านนี้มากกว่า ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เด็กช่วงวัย 6-8 ปี นั้นจะมีการ

แสดงออกทางด้านความรู้สึกรู้สึกของตนออกมาอย่างแท้จริง จึงทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมออกมาตามความคิดของตนในขณะนั้น แต่ทางด้านอวัจนภาษา ส่วนมากแล้ว เด็กอายุ 9-12 ปีจะแสดงพฤติกรรมทางด้านนี้มากกว่า อาจเป็นเพราะเด็กในวัยนี้เริ่มย่างก้าวเข้าสู่วัยรุ่น จึงเกิดความอายไม่กล้าตอบ แต่เมื่อปฏิบัติตนในการดำเนินกิจกรรม ก็จะสามารถทำได้อย่างเต็มที่ ถ้านำมาพิจารณาผู้วิจัยเห็นว่า เด็กทั้ง 2 กลุ่มมีการแสดงพฤติกรรมในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมใกล้เคียงกัน เนื่องจากเด็กในช่วงวัย 6-8 ปี จะเข้าใจและทำตามกฎเกณฑ์ที่ถูกละเมิดมาจากบิดามารดา ครู อาจารย์ หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ว่าต้องปฏิบัติตาม หรือในเด็กอายุ 9-12 ปี ก็จะมีพัฒนาการในการเข้าใจในเรื่องนี้เช่นกัน แต่จะมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นกว่าเด็กวัย 6-8 ปี รู้ว่าการทำผิดต้องได้รับโทษ รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูกโดยใช้เหตุผล (Piaget, 1965) และเมื่อดูพฤติกรรมที่เด็กทั้ง 2 กลุ่มแสดงออกมาแล้ว พบว่า ความสามารถในการสื่อสารของเด็กทั้งทางวัจนภาษา และอวัจนภาษา เป็นไปในทางที่ดีขึ้น อาจเป็นเพราะเด็กได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรม และการสอนสรุปในการทำกิจกรรมต่างๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี่คือ เด็ก 6-8 ปี ยังคงมีการแสดงพฤติกรรมทางวัจนภาษาด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรม รู้จักกาลเทศะ และมีสัมมาคารวะน้อยกว่าเหมือนในช่วงกิจกรรมแรก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ใช่เด็กอายุ 6-8 ปี ไม่มีการพัฒนาในเรื่องดังกล่าว แต่อาจเป็นเพราะเด็กอายุ 9-12 ปี มีการกล้าพูดมากขึ้น และที่สำคัญคือ เด็กอายุ 6-8 ปี นั้น มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในเรื่องความมีระเบียบวินัยเพิ่มขึ้น ทั้งทางด้านวัจนภาษา และอวัจนภาษา และมากกว่าเด็กอายุ 9-12 ปี อีกด้วย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในกิจกรรมช่วงหลังเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กัน และสนิทสนมกันมากขึ้น ซึ่งคล้ายคลึงกับเด็กอายุ 9-12 ปี ที่ยังคงมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในเรื่องความรับผิดชอบ และการตรงต่อเวลาเพิ่มขึ้น เนื่องจากเด็กได้สนิทสนมกันมากขึ้นแล้ว เด็กในช่วงวัยนี้ยังเป็นวัยที่จะพิจารณาตัดสินใจในการกระทำของตนมากขึ้น และเชื่อว่ากฎระเบียบต่างๆ อาจเปลี่ยนแปลงได้บ้าง (Piaget, 1965)

5.2 รูปแบบกิจกรรมพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม เด็กไทยอายุ 6-12 ปี

กิจกรรมพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กนั้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กได้ เนื่องจากในการจัดกิจกรรมได้มีการเปิดโอกาสให้เด็กได้พูดและแสดงออกอย่างเต็มที่ มีการเปิดโอกาสให้เด็กได้พูดและสื่อสารทั้งกับตนเองและผู้อื่นเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับกรม

สุขภาพจิต (2547 อ้างถึงในกรวิตา ศรีสุภา, 2549) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์นั้น ควรเน้นการจัดกิจกรรมให้ฝึกคิดแก้ปัญหา มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และมนัส บุญประกอบ (2544) กล่าวว่า กระบวนการเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์นั้นควรเน้นในเรื่องการแสดงความคิดอย่างอิสระ ซึ่งเป็นการฝึกการจัดการอารมณ์ตนเอง ฝึกการยอมรับผู้อื่น และเกิดพัฒนาการทางสังคม (Social Skills) รวมทั้งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมที่เป็นลักษณะของเกม ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานและได้ผ่อนคลาย และเน้นให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ท้าทาย มีการสื่อสารระหว่างกันและกัน เพื่อนำไปสู่ทักษะการเรียนรู้และการบริหารอารมณ์ได้ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กอีกด้วย เพราะในการดำเนินกิจกรรมนั้น เด็กจะเรียนรู้ในสิ่งที่ตั้งใจ เรียนรู้กฎสังคม เพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ ได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำกิจกรรมต่างๆ นั้น จะมีการสอนสรุปในด้านต่างๆ เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น รวมทั้งทีมผู้วิจัยนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก เนื่องจากเด็กช่วงวัยนี้เป็นช่วงวัยที่กำลังหัวเลี้ยวหัวต่อ ถ้าเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เด็กจะสามารถพัฒนาไปได้อย่างมากทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม อารมณ์ บุคลิกภาพ และคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งกิจกรรมที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นกิจกรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กอายุ 6 – 12 ปี

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มาเข้าร่วมโครงการพัฒนาบุคลิกภาพการพูดและการแสดงออกในครั้งนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าอยากมาเข้าร่วมโครงการในวันนี้ และตอบว่าอยากมาเข้าร่วมโครงการเช่นนี้อีกหลังทำกิจกรรมเสร็จ จากข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ตัวโครงการรวมถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นของโครงการนั้นมีผลในการส่งเสริมทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งบ่งบอกว่าเด็กจะมีความพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไป และทัศนคติที่ดีนี้จะส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของตัวเอง ดังนั้น บุคคลรอบข้างทั้งพ่อแม่ผู้ปกครอง ครู และบุคคลที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วยจึงควรตระหนักถึงอิทธิพลที่ตนมีต่อทัศนคติของเด็ก ซึ่งบุคคลที่เด็กได้พบเจอ พูดคุย และทำกิจกรรมร่วมกับเด็กนั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนา และเป็นแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นที่สำคัญที่จะทำให้เด็กเกิดความอยากที่จะพัฒนาตนเอง

จากรูปแบบกิจกรรมดังกล่าว ส่งผลให้พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนแปลงไป ในเรื่องลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 6 – 8 ปี และ 9 – 12 ปี ในกิจกรรมช่วงแรกและช่วงหลัง

จากการวิจัยพบว่า เมื่อจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ของเด็กแล้ว เด็กมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากกิจกรรมจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรมแล้ว ยังมีการสอนในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการบริหารอารมณ์ของตนให้ดีขึ้น เด็กจะเรียนรู้และจดจำจากประสบการณ์ของตนในช่วงแรก และเมื่อได้รับการปลูกฝังเด็กจะมีการพัฒนาอารมณ์ต่างๆ ให้ดีขึ้น ดังนั้น การเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของโกลแมนจากการทำกิจกรรมสามารถทำให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นได้ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของกุฑา เสวกพันธ์ (2543) ที่ได้ศึกษาผลของโปรแกรมนันทนาการที่มีต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งพบว่า กลุ่มการทดลองที่ได้รับโปรแกรมนันทนาการ และเกมมีพัฒนาของความฉลาดทางอารมณ์ดีกว่าก่อนการทดลอง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ชัญญา บัวประเสริฐ (2546) หรืองานวิจัยของ อัจฉรา สุขารมณ และ อรพินทร์ ชูชม (2548) ที่ได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ขึ้น และพบว่าเด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าเด็กที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของโกลแมนทั้ง 5 ด้าน คือ 1. การรู้จักอารมณ์ตนเอง (Self-awareness) 2. การจัดการกับอารมณ์ตนเอง (Self-regulation) 3. การจูงใจในตนเอง (Motivation) 4. การตระหนักรู้อารมณ์ผู้อื่น (Empathy) 5. การมีทักษะทางสังคม (Social skills) นั้นก็มุ่งเน้นความสามารถในการจัดการกับตนเองและความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น สามารถทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจตนเอง มั่นใจและเห็นคุณค่าตนเอง รวมทั้งเข้าใจในความแตกต่างของผู้อื่น อันนำไปสู่ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอื่นที่ดีขึ้น การอยู่ร่วมกันในสังคมจะสงบสุขได้ต้องอาศัยทักษะด้านต่างๆ ประกอบกันไป เช่น การมีทักษะในการจัดการกับความขัดแย้งที่ดี การมีทักษะทางสังคม การมีทักษะทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ หรือแม้กระทั่งการเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล เหล่านี้จะนำไปสู่ความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ในการทำงานหรือในการเรียนได้โดยอาศัยความเข้าใจ ประนีประนอม ซึ่งสอดคล้องกับ เทอดศักดิ์ เดชคง (2545) ที่กล่าวว่าความเห็นอกเห็นใจเป็นเสมือนการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เราอย่ามัวเฝ้าทำอะไรที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น มีแต่อยากช่วยเหลือให้เขาพ้นความลำบาก เหล่านี้ส่งผลให้ระดับความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนเพิ่มขึ้นได้

ส่วนในเรื่องลักษณะความสามารถในการสื่อสารทางคุณธรรมและจริยธรรมนั้น เด็กทั้ง 2 กลุ่มมีจำนวนพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เด็กทั้ง 2 กลุ่ม มีจำนวนพฤติกรรมที่เพิ่มขึ้นส่วนมากเนื่องจากเด็กในวัย 6 – 12 ปี เป็นวัยที่รู้จักการเคารพกฎเกณฑ์ทางสังคมว่าอะไรผิด – ถูก ดี – ชั่ว

(Piaget, 1965) อีกทั้งในการประพจน์ตามกฎเกณฑ์ทางสังคมอาจมาจากแรงจูงใจ การแสวงหารางวัล ตลอดจนการหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เนื่องจากในสังคมจะมีโครงสร้างของสังคมนั้นๆ (Sears, Hoffman, Bandura and Walters อ้างถึงใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547) นอกจากนี้การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กนั้นมีส่วนอย่างมากให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับโครงการพัฒนาสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีการจัดกิจกรรมนันทนาการในงานกลุ่มสังคมเพื่อพัฒนาเด็ก - เยาวชนในสถานสงเคราะห์ พบว่า มีส่วนเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนมีการปรับตัวดีขึ้น (คณะกรรมการพัฒนาการฝึกอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, 2535) อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างที่นำมาทำการวิจัยในครั้งนี้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงอายุ 6 - 12 ปี และกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาจึงได้เรียนรู้ในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ตามหลักสูตรประถมศึกษามาแล้ว จึงทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และการเข้าใจในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ปัจจัยแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็กอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมได้ และเป็นตัวเสริมแรงบวกและลบ ตัวแบบพฤติกรรมที่มีอิทธิพลมีผลต่อพัฒนาการของเด็กได้เช่นกัน (ธีราพร กุลนานันท์, 2544) แต่จะเห็นได้ว่า ในช่วงของกิจกรรมหลังนั้นมาพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่พึงประสงค์เพิ่มขึ้น เช่น ในเรื่องความใฝ่รู้ นั้น เด็กทั้ง 2 กลุ่มมีการแสดงพฤติกรรมในเรื่องดังกล่าวลดลง แต่ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ เด็กอายุ 9 - 12 ปี จะมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากกว่าเด็กอายุ 6 - 8 ปี นอกจากนี้ในเรื่องความใฝ่รู้แล้วยังมีเรื่องการไม่ตรงต่อเวลา ไม่รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ และรู้จักประมาณตน ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจท์ ที่กล่าวว่า เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นจะมีความคิดความอ่านในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น แต่พฤติกรรมดังกล่าวนั้น ไม่อาจสรุปได้ว่า เด็กไม่เข้าใจในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม แต่อาจมาจากสาเหตุอื่นๆ ได้ เช่น เด็กอาจเกิดความเมื่อยล้า อ่อนเพลียจากกิจกรรมในช่วงแรก หรืออาจเป็นเพราะเด็กมีการสนิทสนมกันมากขึ้น ทั้งกับพี่ๆ และเพื่อนๆ ความเกรงกลัวจึงลดลง หรือแม้กระทั่งอาจเป็นเพราะการเลี้ยงดู และปัจจัยพื้นฐานเกี่ยวกับตัวเด็กเองที่มีส่วนในการเกิดพฤติกรรมนั้นๆ ได้เช่นกัน

ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ในงานวิจัยเรื่อง "การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กไทยอายุ 6 - 12 ปี" ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเกตลักษณะการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างจากการจัดกิจกรรมพัฒนาความสามารถให้เด็กได้เข้าร่วม ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรมเป็นช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้นและมีเวลาจำกัด ดังนั้น ในการสังเกตพฤติกรรมลักษณะในการสื่อสารโดยการพูดและแสดงออกทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของเด็กจึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้

ละเอียดเพียงพอมากพอ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงมีการกำหนดระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กให้ต่อเนื่องและยาวนานมากขึ้น

2. งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากผลการวิจัยในครั้งนี้อาจแตกต่างจากงานวิจัย ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด ทั้งนี้ในงานวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษากลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในจังหวัดหรือภูมิภาคอื่นๆ นอกเหนือจากกรุงเทพมหานคร หรืออาจทำการศึกษาวัยกับกลุ่มตัวอย่างที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มตัวอย่างอายุ 6 - 12 ปี เช่น กลุ่มตัวอย่างที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นต้น

3. ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา "การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม ของเด็กไทยอายุ 6 -12 ปี" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ คุณธรรมและจริยธรรม ของเด็ก ผู้วิจัยเห็นว่า ในอนาคตควรมีการศึกษาด้านอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น ความฉลาดทางปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ เปรียบเทียบกับความฉลาดทางปัญญา เป็นต้น

4. ตัวแปรที่อยู่นอกเหนือการควบคุมอีกประการหนึ่งคือเรื่องเพศ และระดับชั้นเรียนของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ในงานวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และระดับชั้นเรียนของกลุ่มตัวอย่างอายุ 6 - 12 ปี ได้สัดส่วนที่ไม่เท่ากัน แม้ในงานวิจัยครั้งนี้จะรับเด็กเข้ามาในจำนวนที่เท่ากันแล้ว คือกลุ่มละ 30 คน แต่ในวันดำเนินกิจกรรมจริงเด็กไม่สามารถมาได้ครบตามจำนวนดังกล่าว ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งหน้าควรกำหนดรายละเอียดในส่วน of ตัวแปรดังกล่าวให้ได้กลุ่มตัวอย่าง เพศหญิงและเพศชายรวมถึงเด็กที่มาจากระดับชั้นต่างๆ ในจำนวนที่เท่าๆ กัน เพื่อประโยชน์ในงานศึกษาวิจัยครั้งต่อไป